

Patrimoni vegetal del Montgó

Jaume X. Soler

Botànica Mediterrània S. L.

Introducció necessària

Per a escriure sobre les plantes d'un lloc sempre hi ha varies aproximacions: plantes de muntanya o, més ben dit, silvestres (o també autòctones), plantes de conreu, plantes ornamentals, i fins i tot ara amb la globalització plantes invasores. Però, el ben cert és que el món de les plantes no deuria passar inadvertit per a les persones. En la societat actual, on el contacte amb el territori s'ha perdut en bona mesura, sembla que hi ha moltes coses on des de la nostra posició de supremacia creiem (de ben segur que erròniament) que podem prescindir. El coneixement de les plantes per molts motius és imprescindible, si més no, en l'actualitat.

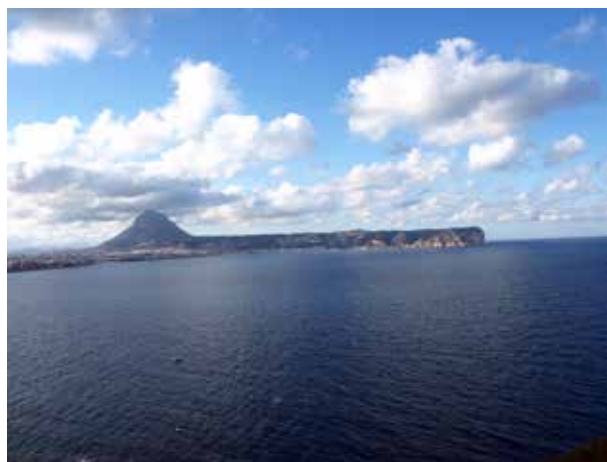
Una cosa rellevant, i que de segur moltes persones no ens plantegem, és que les plantes cobreixen pràcticament tot l'entorn que veiem, creixen en muntanyes, valls, rius, conreus, vores de camins, jardins, places, voreres de carrers etc. Per tant, per a poder entendre bona part de les coses que veiem, deuriem conèixer en bona mesura les plantes que hi ha en cada territori. La lectura adequada de les mateixes ens dirà què estem veient, quin tipus de bosc, quin tipus de cultiu, quin és el tipus de sòl i roca que hi ha, fins i tot quina pluviometria tenim, i moltes coses més.

En aquest text anem a aproximar-nos a les plantes silvestres (autòctones) que creixen a la serra del Montgó. Les plantes d'un territori es divideixen en dos grans grups: autòctones i al·lòctones. Els vegetals autòctons són els que creixen de forma "espontània" sense intervenció humana i els vegetals al·lòctons són el que portem d'altres llocs del planeta i que plantem en jardins i conreem en bancals.

La fitogeografia o corologia vegetal s'ocupa de reunir totes les localitats conegudes de cadascuna de les espècies vegetals, amb el propòsit de conèixer les àrees de distribució. Tot seguit i atenent una sèrie de paràmetres geogràfics, bioclimàtics, geològics, etc., la corologia vegetal s'ocupa també d'establir una sèrie d'unitats o regions biogeogràfiques, per tal de donar una visió sectorial de la superfície terrestre. Aleshores, es diu que una planta que es distribueix majoritàriament per una d'aquestes unitats o regions establertes, pertany a la unitat biogeogràfica o element corològic corresponent. És a dir, quan una planta pertany a l'element corològic mediterrani significa que es distribueix majoritàriament per la regió Mediterrània, i quan una espècie és iberollevantina manifesta que es troba principalment als territoris a llevant de la

Península Ibèrica.

En aquesta sectorització de la superfície del planeta la nostra comarca s'inclou en el Regne Holàrtic; Regió mediterrània; Subregió Mediterrània Occidental; Província Catalano-provençal-balear; Sector Setabense; Subsector Alcoià-diànic.

Una vegada caracteritzat un territori hi ha diverses aproximacions per a conèixer la riquesa florística: diversitat, singularitat, presència d'espècies protegides o amenaçades. L'Estat espanyol està considerat com l'estat europeu amb major diversitat vegetal. La biodiversitat, paraula utilitzada per **E. O. Wilson** no fa massa anys, fa referència a la riquesa biològica, variable amb el temps però referida a un espai concret. Esta biodiversitat és la que està reduint-se de forma accelerada en l'actualitat a causa de la simplificació en el funcionament dels ecosistemes i la seua disminució de superfície i fragmentació.

La diversitat florística a la Marina Alta és una de les més elevades de tot l'Estat espanyol, en una àrea molt petita de tan sols 740 km² hi podem trobar més de 1400 espècies de plantes superiors autòctones, la qual cosa representa quasi la meitat de la flora valenciana (3197 espècies). Una diversitat molt alta si la comparem amb altres territoris molt més extensos com ara Holanda (1221 km²), Suècia (1716 km²), Dinamarca (1252 km²), Bèlgica (1452 km²) o Gran Bretanya (1623 km²). Però sens dubte, és la singularitat el que caracteritza des del punt de vista florístic el nostre territori. La singularitat es mesura per la quantitat de plantes endèmiques que hi podem trobar, per la quantitat de plantes rares o relictas que sobreviuen en les nostres serralades i en els darrers anys per la quantitat de plantes protegides i amenaçades que hi creixen.

La gran riquesa vegetal de la nostra comarca es deguda al fet que conflueixen (xoquen) el sistema ibèric i el bètic, conformant un àrea de complexa orografia, amb valls estretes i grans diferències altitudinals. La complexitat orogràfica ha provocat tres fenòmens: la dificultat per a la instal·lació de noves espècies d'altres territoris veïns; la supervivència de forma relictas de poblacions, i, per últim i més important, l'aparició de plantes adaptades a les característiques locals de clima i sol de la zona.

Per a transmetre al lector el valor d'una espècie en funció de la seua endemicitat cal explicar primerament el concepte d'endemisme. De les diferents definicions sobre l'endemisme cal remarcar que es tracta d'un organisme que creix, de forma espontània, en un determinat territori. Aquest pot ser des de molt menut (un penya-segat de Xàbia) fins a la totalitat de la Terra. Una espècie que sols es coneguda de Xàbia, és per tant endèmica de Xàbia, però si, per a la mateixa espècie considerem un àrea geogràfica major també es pot dir que es endèmica de la Marina Alta, de la Comunitat Valenciana, de la península Ibèrica, d'Europa i per descomptat del conjunt de la Terra. A la Marina Alta creixen almenys 120 endemismes de la Península Ibèrica i les Illes Balears. D'aquests 120, els més importants són els 20 diànics que en tot el món només creixen a la nostra comarca. Si comparem el grau d'endemicitat vegetal de la Marina Alta (20) amb el de molts països europeus veiem també la seua importància: (Gran Bretanya 16, Alemanya 6, Bèlgica 1, Suècia 1).

Carduncellus dianius

Importància botànica del Montgó

La diversitat i riquesa del món de les plantes al Montgó és una de les més rellevants de tot el Mediterrani Occidental. Dins de la ja explicada diversitat a tot l'entorn comarcal, destaca el Montgó per incloure en els seus límits una flora especialment singular que explicarem més endavant. Però es fa necessari destacar la seua importància en la història europea de la botànica, moltes aportacions s'han fet en plantes collides en aquesta serra. La llista de botànics que han visitat el Montgó és molt llarga, però en podríem destacar **Joseph Pytton de Tournefort** (1656-1708), botànic francès que va visitar la Serra del Montgó entre agost i octubre de 1681, on va descriure algunes de les plantes més interessants del territori, com ara l'herba santa (*Carduncellus dianius* ut *Cnicus Hispanicus serrulatae folio*), la roseta de penya (*Scabiosa saxatilis* ut *Scabiosa arborea*) o l'esperó de Cavanilles (*Linaria cavanillesii* ut *Linaria Valentina trifolia hirsuta perennis*). Tournefort fou anterior a **Carl Linné** (1707-1778) i com heu vist abans anomena les plantes en llatí però amb un nom molt llarg. Linné, fou el creador del sistema binomial de nomenclatura (1731, 1753), cada espècie passa a ser anomenada per dues paraules (en llatí), gènere i espècie. Un exemple molt intel·ligible és el cas del taronger (*Citrus sinensis*) i la llimera (*Citrus limon*). El gènere és la mateixa paraula (*Citrus*), aquest fet denuncia la relació morfològica que tenen les dues espècies. Són dos cítrics, que tenen fulles i port semblant, però que els fruits són clarament diferents i per tant són dues espècies distintes; a més, de la llavor de la llimera creix una llimera i de la llavor de la taronja tenim un taronger.

El primer botànic, ja en el sistema binomial actual, que va passar pel Montgó fou **Antoni Josep Cavanilles** (1745-1804), botànic valencià que va descriure moltes plantes valencianes (*Biscutella montana* Cav, *Scabiosa saxatilis* Cav, *Convolvulus valentinus* Cav.). Durant 1826 arriba al Montgó **Philip Barker Webb** (1793-1854), viatger anglès que, bassant-se en les dades de Tournefort, descriu amb la nomenclatura científica vàlida l'herba santa (*Carduncellus dianius* Webb). **Georges Rouy** (1851-1924) va visitar en diferents vegades aquesta serralada entre 1877 i 1883. Finalment podem ressaltar la figura de **Pius Font i Quer** (1888-1964), botànic català que va passar per la comarca en diferents ocasions entre 1917 i 1931. A la serra del Montgó va descriure *Asperula pau subsp. dianensis*. En l'actualitat el Montgó es conegut per tota la comunitat botànica.

Flora endèmica

A la serra del Montgó, podem trobar bones poblacions d'alguns dels endemismes més importants que creixen a terres valencianes, alguns exemples són: *Asperula pau subsp. dianensis*, *Hippocrepis valentina*, *Sideritis dianica*, *Scabiosa saxatilis*, *Helychrysum valentinum*, *Limonium scopulorum*, *Limonium rigualii*, *Thymus webbianus*. També, cal destacar els 4 diànicopitiúsics que hi trobem al litoral de la comarca i a l'illa d'Eivissa, plantes a més amb molt pocs individus: *Carduncellus dianius*, *Silene hifacensis*, *Medicago citrina*, *Diploaxis ibicensis*. Endemismes ibèrics importants serien *Orobanche ballotae*, *Odontites recordoni*, *Bufonia tuberculata*.

Sideritis dianica.

Asperula pau subsp. dianensis.

Limonium rigualii.

Flora relictada

Un altre grup d'espècies valuoses és el de les plantes relictades (o rares). Es tracta d'espècies amb poblacions disjunctes que tenen una àrea de distribució més o menys contínua, però que també tenen unes altres poblacions més menudes separades de la població global a causa normalment de canvis climàtics històrics. Aquestes petites illes sobreviuen allunyades de la població origen i tenen valor per la seua adaptació a condicions ambientals o ecològiques diferents. Els relictades tenen l'interés afegit de poder originar, després de processos llargs, nous endemismes d'àrea reduïda, a causa de l'aïllament reproductor de les poblacions originals. Hi trobem prop de 200 plantes rares a la Marina Alta, algunes molt significatives per ser les úniques localitats europees, espanyoles o del territori valencià, al Montgó: *Ruscus hypophyllum*, *Convolvulus valentinus*, *Juniperus oxycedrus ssp. macrocarpa*.

Ruscus hypophyllum.

Flora amenaçada i protegida

Per últim, cal parlar de les espècies amenaçades i de les plantes protegides. En la Llista Roja de la flora amenaçada d'Espanya n'apareixen 8 en perill d'extinció al món que creixen al Montgó (*Asperula pau subsp. dianensis*, *Carduncellus dianius*, *Cheirolophus lagunae*, *Limonium rigualii*, *Limonium scopulorum*, *Medicago citrina*, *Silene hifacensis*, *Thymus webbianus*). Les plantes anteriorment referides (endemismes, plantes rares, espècies amenaçades) poden estar protegides si, a més de la seua singularitat, tenen pocs individus i perilla la seua supervivència o el seu hàbitat. D'espècies vegetals protegides per diferents normatives (europees, nacionals i autonòmiques) a la Marina Alta hi ha almenys 60 plantes. Moltes d'elles es troben al Montgó, d'ací la gran importància com a espai protegit.

Silene hifacensis.

Hi ha una sèrie d'aproximacions numèriques per tal de valorar àrees d'interés des del punt de vista botànic de l'Estat espanyol. El Montgó i el cap de Sant Antoni obtenen la qualificació de zona excepcional, fet que corrobora la correcta decisió de declarar-la Parc Natural, a més cal indicar que no hi ha cap altre indret a terres valencianes amb aquesta puntuació. Per acabar, volem posar en valor la zona de Les Valls (Gata de Gorgos i Xàbia) i el riu Gorgos, que tenen una vegetació singular i relictal al territori valencià, i a pesar de no tenir puntuació nacional per l'absència de plantes endèmiques amenaçades, sí que obtenen una elevada puntuació autonòmica, per la presència de espècies vegetals rares a terres valencianes, zona inclosa en el PORN del Parc Natural del Montgó, però creiem que caldria prendre mesures de gestió específiques.

Limonium scopulorum.

A tall de conclusió, hem vist que la riquesa del món de les plantes a la Marina Alta, i més concretament al Montgó, és molt elevada i està considerat un dels espais més valuosos de tot l'Estat. Per això, demanem que siga reconeguda la seua importància, i cal que el patrimoni natural es situe, almenys, al mateix nivell de respecte i valoració social que els jaciments arqueològics, els monuments, i la cultura en general. Cal tindre en compte que aquesta diversitat genètica és única i som els ciutadans que estem més a prop d'ella els que tenim l'obligació de conèixer-la, gestionar-la i preservar-la, si cal, per a les generacions futures.